

*Шевчук О. М.,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
радник голови
Державної служби України з контролю за наркотиками*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Анотація. У статті досліджено особливості корупції у сфері законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Розглянуто поняття та наведено класифікацію корупції у сфері законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Детально проаналізовано думки науковців на поняття корупції в сучасних умовах.

Ключові слова: корупція, законний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Постановка проблеми. В сучасному світі одним з найнебезпечніших соціальних явищ, що прямо зачіпає інтереси суспільства й держави, виступає корупція. Для України проблема протидії корупції також є однією з найактуальніших. Корупція як соціальне явище сьогодні стоїть в одному ряду з техногенними катастрофами, організованою злочинністю, світовим тероризмом, злочинами проти особи, держави і суспільства [1, с. 180]. Корупція уже глибоко проникла у різні сфери суспільства, уразивши при цьому органи всіх гілок державної влади. Враховуючи реалії сьогодення, зокрема стан корупції в Україні, недосконалість нормативно-правової бази у сфері протидії незаконному обігу наркотичних і психотропних речовин та прекурсорів, слабке матеріально-технічне забезпечення правоохоронних органів, і при збереженні такого стану речей наркоманія стає загрозою № 1 не тільки для суспільства, а й для національної безпеки нашої держави [2, с. 200; 3]. Тому дослідження проблем корупції в сфері законного обігу наркотиків є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У юридичній науці окремим питанням корупції приділяли увагу українські й зарубіжні вчені, як: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, В. Я. Настюк [3; 4], В. М. Гаращук, В. А. Тимошенко, Є. В. Додін, С. В. Ківалов, С. Г. Стеценко, М. І. Мельник [5], М. І. Камлик, Є. В. Невмержицький, Д. Г. Заброда, В. О. Глушков [6], О. А. Муляр [7], І. В. Смирнова [8], Л. В. Білінська [9], С. Омельченко [10], Н. В. Павловская та ін. Однак вивчення сутності та поняття корупції в сфері обігу законного обігу наркотиків залишилися поза увагою науковців. Тому метою публікації є з'ясування теоретико-правових основ корупції у сфері законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Викладення основного матеріалу. Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР визначено порядок державного контролю, повноваження органів виконавчої влади, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів. Цей Закон визначає поняття «обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» – це види діяльності з культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекур-

сорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізації (відпуску), ввезення/вивезення, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст. 1) [11].

Модельним законом для держав-учасниць СНД про наркотичні засоби визначено конструкцію «законний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» – це дозволений і контрольований національним законодавством держави вид діяльності, пов'язаної з культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини, розробкою, виробництвом, виготовленням, зберіганням, відпусткою, реалізацією, придбанням, переміщенням (перевезенням і пересиланням, в тому числі ввезенням і вивезенням), використанням, розподілом, передачею зразків і знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів, з метою задоволення медичних, виробничих, наукових, навчальних, експертних та інших потреб суспільства і держави (ст. 1) [12].

Отже, говорячи про законний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, слід зазначити, що у Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР такий термін вживається, але відсутнє його поняття та використовуються формулювання «обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», а конструкція «незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» визначена у Законі України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР, а саме: незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – це діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [13], розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори [14].

Можна погодитись з думкою О. М. Насонова, що такий підхід не виправдано зміщує акцент правотворчої та правозастосовної практики, а також юридичної науки у бік незаконної частини обігу наркотичних засобів. Крім того, відсутність законодавчого підходу до розмежування законної та незаконної частини обігу є причиною того, що на всіх етапах розвитку кримінального законодавства в частині встановлення відповідальності за наркозлочини в ньому не проводилося чіткої диференціації сфер законного обігу і незаконного обігу наркотиків відповідно не проводилося чіткого поділу між профе-

сійними і звичайними учасниками обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [15, с. 38, 39]. Отже, з метою усунення термінологічної нерівності пропонуємо ввести в офіційний обіг вищезазначене поняття «законний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». Даним визначенням необхідно доповнити ст. 1 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР.

Вкажімо, що наркокорупцію можна класифікувати на два великих відносно самостійних і специфічних види: а) корупцію, пов'язану із здійсненням законного обігу наркотиків і б) корупцію, пов'язану із здійсненням протидії незаконному обігу наркотиків [16, с. 23].

Предметом даного дослідження є теоретико-правові основи корупції, яка пов'язана із здійсненням законного обігу наркотиків. Термін «корупція в сфері законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» в законодавстві не визначено. Але відповідно ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» визначено поняття «корупція» – це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [17].

В юридичній науці немає єдиної точки зору науковців на поняття «корупція», тому розглянемо думки вчених щодо даного терміну. Так, Р. М. Тучак робить акцент на трьох аспектах поняття «корупція»: а) політичному, який виражається в проникненні осіб кримінальної орієнтації в структури політичної влади і використанні їх можливостей для задоволення своїх злочинних потреб; б) соціально-економічному, що полягає у спотворенні (викривленні) корумпованим держапаратом рішень держави з соціально-економічних питань, а також численними випадками допуску кримінальних елементів до економічних важелів управління; в) правовому, для якого характерне любіювання інтересів у процесі законотворчої діяльності [18, с. 204].

М. І. Мельник же наголошує, що корупцію можна розглядати як різновид соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу та суспільство в цілому. В її основі лежать такі вікові традиції взаємодії в суспільстві, як «послуга за послугу», *do ut des* («даю, щоб ти дав») [5, с. 4].

М. Камлик та Є. Невмержицький розуміють, що корупція – це діяльність службовців, пов'язана зі зловживанням службовим становищем з метою отримання незаконних прибутків та пільг матеріального характеру. Розкриваючи багатоплановий характер цього зловживання, вони пов'язують її із організованою злочинністю, розглядаючи їх як єдине ціле [19, с. 71]. Є. Скулиш вважає, що корупція являє собою суспільно небезпечне явище, зумовлене кризовими особливостями суспільного розвитку країни, яке характеризується свідомим порушенням правових і етичних норм у здійсненні владних повноважень посадовими особами, з одного боку, та зацікавленими суб'єктами – з другого, що призводить до негативних наслідків у всіх сферах суспільного життя [20, с. 97]. На думку Д. Г. Заброди корупція як об'єкт впливу правоохоронної системи України є сукупністю різних за своїм характером, але єдиних за своєю сутністю правопорушень, у першу чергу, зло-

чинів, проступків та дисциплінарних деліктів, що створюють загрозу національній безпеці держави, порушують основні права і свободи особи [21, с. 191].

С. В. Максимов бачить корупцію як «...соціальне явище, яке вразило публічний апарат управління, що виражається в розкладанні влади, навмисному використанні державними й муніципальними службовцями, іншими особами, уповноваженими на виконання державних функцій, свого службового становища, статусу й авторитету займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення або в групових інтересах» [22, с. 9]. Г. Л. Аврех і В. С. Овчинський вказують, що це «складне соціально-правове явище пов'язане з підкупом осіб, які перебувають на державній або громадській службі, одержання ними додаткових доходів, благ і переваг за вчинення умисних дій або бездіяльність (у тому числі в інтересах третіх осіб) всупереч інтересам держави і суспільства» [23, с. 105].

О. І. Мізерій бачить корупцію як соціальне явище, що полягає у розкладанні суспільства і держави, коли державні (муніципальні) службовці, а також особи, уповноважені на виконання як державних, так і інших управлінських функцій, у тому числі і в комерційному секторі, використовують своє службове становище, статус і авторитет посади, яку обіймають, всупереч інтересам служби або інших осіб і встановленим нормам моралі, в корисливих цілях для особистого збагачення або в групових інтересах [24, с. 13]. В. С. Комісаров, визначаючи корупцію як використання суб'єктом управління своїх владних повноважень всупереч інтересам служби з особистою заінтересованістю та пов'язуючи її не тільки із ситуаціями одержання посадовими особами хабарів або незаконних привілеїв, але й з тими випадками, коли посадові особи діють з інших вузькоegoїстичних мотивів (влаштування долі некомпетентних родичів, кумівство, прагнення догодити вищестоящому начальнику і т. д.), також вважає невірним зведення корупції тільки до одержання хабара, хоча і вказує при цьому, що підкуп (одержання хабара) дійсно був першою формою прояву корупції [25, с. 28]. А. А. Тирських зазначає, що «корупцію слід розуміти в широкому сенсі слова, як «негативне соціальне явище, що полягає в деформаціях діяльності державних інститутів, внаслідок використання особами, що здійснюють державні функції, своїх службових повноважень, авторитету, статусу служби в інтересах фізичних і юридичних осіб з метою отримання вигід матеріального або нематеріального характеру для себе особисто або у корпоративних інтересах» [26, с. 8-9].

Таким чином, автори даних робіт в основному підтримують широкий підхід до визначення корупції. Отже, у самій суті корупції закладено дві нерівні частини: власне етичні відхилення та правопорушення. Нерідко вона виражається, з одного боку, у використанні службовцем свого статусу для отримання незаконних переваг (продажність), а з другого – у наданні останньому таких переваг.

Щодо розуміння терміну наркокорупція, то, приміром, І. М. Грязнов відмічає, що наркокорупція – це давання та отримання хабара, а також будь-які інші види і форми співучасті у наркообігу, здійснювані посадовими особами та особами, що виконують управлінські функції, за мотивами корисливості або (і) іншої особистої зацікавленості [27, с. 21]. Н. В. Павловська вважає, що наркокорупція – це незаконне використання суб'єктами антинаркотичної політики свого посадового становища всупереч законним інтересам суспільства і держави з метою отримання вигоди у вигляді грошей, цінностей, іншого майна або послуг майнового характеру, інших майнових прав для себе чи третіх осіб або незаконне надання такої вигоди

зазначеним особам іншими фізичними особами від імені або в інтересах учасників законного обігу наркотиків, а також особами, які беруть участь у незаконному обігу наркотиків та іншим чином пов'язаними з ним [15, с. 25].

Отже, враховуючи вищевказане, можна зробити висновок, що поняття корупції, пов'язаної із законним обігом наркотиків, охоплює широке коло злочинів, до яких належать не тільки традиційні посадові злочини, як-от: одержання хабара, зловживання посадовими повноваженнями, але і правопорушення, що виражаються в безпосередній участі посадових осіб у законному обігу наркотиків, коли службове становище не тільки полегшує доступ до наркотиків, але й надає широкі можливості для їх використання у корисливих цілях.

Для кращого розуміння сутності цього явища в науці використовують різні класифікації корупції. Її можливо класифікувати за багатьма критеріями: за типами взаємодіючих суб'єктів (громадяни і дрібні службовці, фірми і чиновники, нація і політичне керівництво); за типом вигоди (отримання прибутку або зменшення витрат); за спрямованістю (внутрішня і зовнішня); за способом взаємодії суб'єктів, ступеня централізації, передбачуваності тощо [28, с. 95-96].

Наприклад, відзначимо, що на основі такої ознаки, як тип взаємодіючих суб'єктів, прийнято виділяти такі типи корупції: 1) побутова корупція; 2) ділова корупція; 3) корупція верхньої влади. Побутова корупція породжується взаємодією пересічних громадян і чиновників. У неї входять різні подарунки від громадян і послуги посадовій особі і членам його сім'ї. Ділова корупція виникає при взаємодії органів влади і бізнесу. Корупція верхньої влади відноситься до політичного керівництва і верхнім судам у демократичних системах. Вона стосується при владі груп, недобросовісна поведінка яких полягає в здійсненні політики в своїх інтересах і на шкоду інтересам виборців [3, с. 363].

Це дає нам можливість спробувати виділити корупцію в сфері законного обігу наркотиків в окремий вид корупції (відмінний від решти корупції) на основі такої ознаки, як тип взаємодіючих суб'єктів. У наркокорупції взаємодіючими суб'єктами є всі учасники законного обігу наркотиків (наркотогровці, правоохоронні органи, посадові особи, що сприяють виробництву наркотиків, які прикривають транспортування і прикривають збут наркотиків [4, с. 18]. Крім того, у даній сфері можна виділити наступні основні типи корупції в сфері законного обігу наркотиків: а) хабарництво, пов'язане із законним обігом наркотиків; б) корупційна наркоправопорушність (участь корумпованих посадових осіб правоохоронних органів в законному обігу наркотиків); в) корупційне посередництво у вчиненні наркоправопорушень.

Висновок. Корупція у сфері законного обігу наркотиків чинить негативний вплив на стан боротьби зі злочинністю у сфері незаконного обігу наркотиків, детермінує її зростання, зумовлює розширення масштабів наркотизації населення. Корупція в сфері законного обігу наркотиків – це незаконне використання суб'єктами державного контролю в сфері обігу наркотиків свого посадового становища з метою отримання вигоди у вигляді матеріальних цінностей, іншого майна або послуг майнового характеру, інших майнових прав для себе чи третіх осіб або незаконне надання такої вигоди зазначеним особам іншими фізичними особами від імені або в інтересах учасників законного обігу наркотиків, а також особами, іншим чином пов'язаними з ним.

Література:

1. Минькович-Слободяник О. В. Особливості здійснення правової політики у сфері боротьби з корупцією / О. В. Минькович-Слободяник // Публічне право. – 2012. – № 4. – С. 180-184.
2. Коломоєць О. Д. Профілактика наркоманії в молодіжному середовищі: удосконалення форм та методів / О. Д. Коломоєць, С. Д. Коломоєць // Право та управління. – № 2. – 2011. – С. 199 – 205.
3. Настюк В. Я. Корупція у сфері незаконного обігу наркотиків як загроза національній безпеці України / В. Я. Настюк, О. М. Шевчук // Досудове розслідування: матер. постійно діючого наук.-практ. семінару, 25 жовтня 2013р., м. Харків. – Вип. № 5 – Х.: ТОВ «Оберіг», 2013. – С. 356-363.
4. Настюк В. Я. Актуальні проблеми взаємодії державних органів і громадськості у запобіганні та протидії наркокорупції в Україні / В. Я. Настюк, О. М. Шевчук // Взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні та протидії корупції: матер. наук.-практ. семінару, 24 квітня 2014 р. – Х. НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Стасиша, 2014. – С. 15-18.
5. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства: [монографія] / М. І. Мельник. – К.: Парл. в-во, 2000. – 434 с.
6. Глушков В. О. Наркокорупція: причини, прояви та можливості протидії / В. О. Глушков, І. М. Гриненко, В. С. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – Вип. 25 – 26. – С. 153-166.
7. Муляр О. Наркокорупція в Україні / О. Муляр // Вісник прокуратури. – 2010. – № 4. – С. 53-57.
8. Смирнова І. В. Наркокорупція як невід'ємна складова системи наркобізнесу в Україні / І. В. Смирнова // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2004. – Вип. 4. – С. 13-18.
9. Білінська Л. В. Корупція як соціально-економічний феномен українського суспільства / Л. В. Білінська // Митна справа. – 2013. – № 2. – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 407-412.
10. Омельченко С. Форми та види корупції / С. Омельченко // Право України. – 2013. – № 5. – С. 331-336.
11. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15. 02. 1995 р., № 60/95-ВР // ВВР. – 1995. – № 10. – Ст. 60.
12. Модельний закон для держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав про наркотичні засоби, психотропні речовини і їх прекурсори: міжн. док. від 16.11.2006 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_g21.
13. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постанова КМ України від 06. 05. 2000 р., № 770 // ОВУ. – 2000. – № 19. – Ст. 789.
14. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Закон України від 15. 02. 1995 р. № 62/95-ВР // ВВР. – 1995. – № 10. – Ст. 62.
15. Насонов А. Н. Административно-правовое регулирование оборота наркотических средств и психотропных веществ: дис. на соис. уч. степ. канд. юрид. наук: спец.12.00.14 / А. Н. Насонов. – М., 2008. – 202 с.
16. Павловская Н. В. Коррупция в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков: криминологические и уголовно-правовые аспекты: дис. на соис. науч. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / Н. В. Павловская. – Москва, 2013. – 225 с.
17. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011р. № 3206-VI // ВВР. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
18. Турчак Р. М. Корупція як соціально-правове явище / Р. М. Турчак // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – № 3 (30). – С. 203-209.
19. Камлик М. І. Корупція в Україні / М. І. Камлик, Є. В. Невмержицький. – К.: Знання, 1998. – 186 с.
20. Скулиш Є. Явище корупції: теоретико-правовий аспект / Є. Скулиш // Вісник нац. акад. прокуратури України. – 2009. – № 2. – С. 93-99.
21. Забрда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д. Г. Забрда. – К., 2005. – 240 с.
22. Максимов С. В. Коррупция. Закон. Ответственность / С. В. Максимов. – М.: ЮрИнФОР, 2000. – 142 с.
23. Аврех Г. Мздоимство и лихоимство на переходе к рынку / Г. Аврех, В. Овчинский // Наш современник. – 1992. – № 12. – С. 105-111.
24. Мизерий А. И. Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с коррупцией в органах власти: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. И. Мизерий. – Нижний Новгород, 2000. – 23 с.
25. Комиссаров В. С. Уголовно-правовые аспекты борьбы с коррупцией / В. С. Комиссаров // Вест. Моск. ун-та. – Сер. 11. «Право». – 1993. – № 1. – С. 26-30.

26. Тирских А. А. Региональная криминологическая характеристика коррупции в органах внутренних дел: по материалам Восточно-Сибирского региона: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. А. Тирских. – Иркутск, 2006. – 22 с.
27. Грязнов И. М. Преступления, связанные с наркотическими средствами, психотропными веществами или их аналогами, совершаемые женщинами: криминологический анализ и уголовно-правовое регулирование: автореф. дис.... канд. юрид. наук.: 12.00.08 / И. М. Грязнов. – Нижний Новгород, 2005. – 21 с.
28. Скулиш С. Форми та види корупції: проблеми класифікації / С. Скулиш, Н. Міняйло // Вісник Нац. акад. прокуратури України. – 2010. – № 3. – С. 93-100.

Шевчук А. М. Теоретико-правовые основы коррупции в сфере законного оборота наркотиков

Аннотация. В статье исследованы особенности коррупции в сфере законного оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров. Рассмотрены понятия и приведена классификация коррупции в сфере законного

оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров. Детально проанализированы мнения ученых на понятие коррупции в современных условиях.

Ключевые слова: коррупция, законный оборот наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров.

Shevchuk O. The theoretical and legal foundations of corruption in the licit circulation of narcotic drugs

Summary. In the article the peculiarities of corruption in the sphere of legal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors. The concept and classification of corruption in the sphere of legal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors. Detailed analysis of the opinions of scientists on the concept of corruption in modern conditions

Key words: corruption, legal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors.